

7. Право інтелектуальної власності: Підруч. для студентів вищих навч. закладів / За ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. - К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. – с. 596
8. Андріанова Ж. І., Губарев С. В., Лов'як О. О., Мироненко В.П., Тімуш І. С. Цивільне право України, навчальний посібник, Дніпропетровськ: Середняк Т. К., 2015. – 236 с.

*Предчук Тетяна Василівна,
здобувач кафедри цивільного права
і процесу НАВС*

СЕРВІТУТИ, ЯК ПРАВОВА ФОРМА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В РИМСЬКОМУ ПРАВІ

Досліджуючи римське приватне право в цілому, можна зазначити, що воно, як і будь-яке соціальне явище, не позбавлене певних прорахунків, недоліків і, зокрема, суперечливих положень. У працях Підпригори О. А. йшлося про визначення права власності як найбільш повної і необмеженої влади особи над річчю, яка належить їй на праві власності. Джерела містять немало свідчень, які підтверджують дане положення. Так, римському праву практично невідомий інститут примусової конфіскації власності в публічних інтересах. Не можна було примусити власника земельної ділянки продати її в інтересах суспільства. Примусовий викуп землі, навіть, з метою передачі її ветеранам вважався неправовим актом, - писав Цицерон. У 181 р. до н. е. цензори захотіли побудувати акведук на державні кошти. Але будівництво було зірвано лише тому, що один з власників не дозволив вести роботи на його ділянці. В едикті Августа про це будівництво містилося спеціальне застереження про неприпустимість прокладення водопроводу через приватні земельні ділянки проти волі їхніх власників. Приватна особа не могла бути примушена до виконання публічних акцій проти волі, якщо остання зачіпала її майнові інтереси. І тільки в післякласичний період було допущено примусову конфіскацію і примусовий викуп майна в суспільних інтересах.

З наведеного випливає нібито недоторканність права власності, його ширина трохи не до безмежності і використання його на свій розсуд. Одночасно римське приватне право знало чимало правових засобів, які тією чи іншою мірою обмежували право власності проти волі власника. Таким чином, поняття власності не сприймало ідею її обмеження. Але останні, про які йтиметься, стосувалися лише окремих правомочностей власника, а не інституту загалом.

Обмеження деяких правомочностей мали місце відповідно до договору або закону.

За змістом будь-які обмеження права власності зводилися до обов'язку власника утриматися від вчинення певних дій - негативні обмеження (*in non faciendo*) або терпіти певні дії інших осіб. Необхідність обмеження власника вчиняти певні дії може бути зумовлена низкою факторів. Незважаючи на нібито безмежну владу власника щодо його власності, інколи останню доводилося обмежувати в інтересах суспільства чи окремих осіб (наприклад, сусідів). Даний висновок випливає з такої цитати Дигест: "Аристон відповів на консультацію Церелія Вітала: він не вважає, що можна за правом випускати дим з таверни, яка має сироварню, у лежачі вище будови, хіба що це допускає встановлений сервітут. Він же заявляє: не дозволено випускати з лежачих вище маєтків в лежачі нижче ні воду, ні що-небудь інше, оскільки на своїй ділянці власник уповноважений на будь-які дії, але за умови, щоб нічого не проникало в чужий маєток..." (Д. 8.5.8.5-7).

Щодо земельних ділянок обмеження власника здійснювати певні дії могли полягати в тому, що він не повинен був саджати дерева близько до межі сусіда, зводити будівлю, яка могла закрити тому світло.

Поширились обмеження власності, за якими власник зобов'язаний був терпіти дії інших осіб. Такою правовою формою обмеження права власності стали сервітути, суб'єкти яких користувалися чужими речами незалежно від волі власника. Такі ж обмеження встановлювалися заставою, що також обмежувала право власника. Подібні обмеження могли встановлюватися й іншими правовими актами.

Як вже зазначалося, обмеження могли встановлюватися або законом, або волею власника. Законом встановлювалися сервітути та інші права на чужі речі.

Обмеження власності, що встановлювалися законом, відомі ще в епоху Законів XII таблиць. Згодом вони були названі легальними сервітутами. До них належали:

- власник земельної ділянки зобов'язаний допускати на свою ділянку сусіда через день для збирання плодів, які падають з дерев, що ростуть на його ділянці;

- гілки дерева, що росте на ділянці сусіда, схиляються на сусідню ділянку, і саме дерево переростає на ділянку сусіда. В такому разі останній має право обрізати гілки, що звисають на його ділянку, або зрубати дерево, якщо цього не зробить сусід;

- власник має право не терпіти надбудову сусіда над межею своєї ділянки, а також виступ стіни більше ніж на півфута;

- власник зобов'язаний допускати за певну винагороду прохід через свою ділянку до поховань, які на ній опинилися.

Але, з іншого боку, якщо власник проводить роботи на своїй земельній ділянці, які можуть заподіяти шкоду ділянці сусіда, то останній може вимагати припинення таких робіт. Якщо власник продовжуватиме названі роботи, він повинен видати гарантію, що відшкодує заподіяні збитки.

За волею власника також могли встановлюватися сервітути та інші права на чужі речі, а також й будь-які інші обмеження на користь третіх осіб.

З цього можна зробити висновки, що римське право знало різні правові форми обмеження власності. Вони мали юридичну чинність лише за умови, що були правомірними, тобто такими, які спиралися на закон або на волю власника. Неправомірні ж обмеження завжди могли бути оспорені власником і спричиняли відповідальність за цивільним правом.